

Bónis Ferenc

Emlékek Kodályról

Kodály Zoltánnal, mint tanárral, az 1949/50-es tanév kezdetén találkoztam először, a Zeneakadémia kistermében tartott népzeneóráján. Ez a találkozás keveset árult el számomra nevelői nagyságából. Először is: alig lehetett hallani. Nem volt érces hangja, a teremben pedig nem volt elektromos hangosítás. A zeneakadémiai „kisterem” nem olyan „kis terem”, mint nevéből gondolhatnánk, csak viszonylag az, a Nagyteremhez képest. Ha benépesítette száz-kétszáz hallgató – ami a legnagyobb figyelem esetén is bizonyos „alapzajjal” járt –, akkor ugyancsak hegyezni kellett a fülét annak, aki a halk hangú Kodály szavát meg akarta érteni. Ám ha szerencséje volt, és az első sorban talált helyet, akkor sem biztos, hogy eljutott hozzá a Mester tanítása. Mert ő, József Attilával szólva, „nem középiskolás fokon” tanított. Az a száz-százötven népdal, melyet akkoriban ismertem, de soha nem elemeztem (azt sem tudtam: mi fán terem a népdalelemzés), nem bizonyult kellő alapnak a Kodálytól hallottak megértéséhez. Ő már az első alkalommal úgy szólalt meg, mint aki egy nagyon régen megkezdett beszélgetést folytat. A kezdő keveset profitált belőle – legfeljebb annyit, hogy ráébredt mérhetetlen tudatlanságára. Amelyre, jellemének megfelelően, kétféleképpen reagált. Vagy elkedvetlenedett, vagy megpróbálta összeszerített fogakkal megszerezni valahol azt az alaptudást, amellyel immár megélhet a Kodály-órák magaslati levegőjén.

1951–1952-ben Kodály hetvenedik születésnapjára készült az ország. Főtan szaktanárom, Szabolcsi Bence – egykoron maga is Kodály-növendék, aki tanítványi vagy inkább fiúi szeretetét mindhalálig megőrizte szellemi atyjához – emlékkönyvet adott ki a jeles alkalomra (ez volt az évek során tízkötetessé bővült *Zenetudományi Tanulmányok* első kötete). Mivel, nem sokkal korábban, Keszthely kastélykönyvtárában felfedeztem egy addig ismeretlen verbunkosgyűjteményt: megbízást kaptam, hogy ennek közkinccsé tételével vegyek részt magam is a kötet munkálataiban. Megtisztelő, de korántsem könnyű feladat volt a rengeteg ismeretlen verbunkosdallam azonosítása: az ismert melódiák előfordulásainak feltüntetése, az ismeretlenek közlése. Tanácsért, felvilágosításért szabad volt azonban felkeresnem Kodály tanár urat (jóval később tudtam meg, hogy ő, az évtizedek során, kétezer darabból álló verbunkosgyűjteményt teremtett, nem szólva azokról a ritka darabokról, amelyeket, hogy ne hiányozzanak a kollekciónak, saját kezűleg lemásolt –, egyszóval, hogy első számú szakértője volt ennek a témának is). A Magyar Tudományos Akadémia palotájának egyik szerény szobájában foga-

---

135 éve született és 50 éve halt meg Kodály Zoltán. Mostani írásunkkal és készülő decemberi összeállításunkkal az Ő emlékét idézzük. (A Szerk.)

dott, egy kicsiny asztalnál ülve. Ennek fiókjából sáros, összegyűrt, gyanús színű népdallejegyzéseket vett elő. Hozzám intézett első mondata akkor, 1951-ben, így hangzott: „Az orosz paták nyoma.” Azzal a beszennyezett támlapokra mutatott.

A Köröndön jóval később, 1954-ben kereshettem fel először. A Magyar Rádió 1955-ös Bartók-ciklusához kértem tőle megnyitóbeszédet – ahhoz a zongoraszorozathoz, mely a korábbi évek részleges tiltása után első ízben merete kimondani, hogy Bartók életműve egy és oszthatatlan. Egy korábbi beszédét kellett legépelnem és elvinnem neki, ezt kívánta az alkalomnak megfelelően kiegészíteni. Ez az újrafogalmazott beszéd 1955. január elsején hangzott el a Magyar Rádióban, Bartók-évvé nyilvánítva a teljes esztendő és megadva a „tenorját” annak a „nagy kórusnak”, mely az elkövetkező évek növekvő Bartók-kultuszában hangot kapott.

Bartók diadalmas, végleges hazatérésének feltétele – mondotta itt Kodály – *a zeneileg művelt ország. Ennek munkálására kell összefogni minden tényezőnek. Ha majd egykor azokhoz is eljut művészete, akiktől ered: a dolgozó néphez, s az megérti: akkor lesz magyar zenekultúra, akkor lesz igazán boldog a nép.* Profétai ihletettséggű szavak voltak ezek, aktualitásuk két emberöltő elteltével sem csökkent. Megkockáztatom: inkább növekedett.

E drámai hangú bevezetőbeszéd után Kodálynak több rádió-előadását szerkeszthettem még, köztük *A folklorista Bartók, Szentirmaytól Bartókig, Szóval: kultúr?* és *Erkel és a népzene* címűeket. Más műsoraimat is megtisztelte közreműködésével: bevezetőt mondott a nagy svájci karmestert, *Ernest Ansermet*-t köszöntő születésnapi programhoz, majd a hiteles tanú szavával emlékezett meg az ötvenöt esztendővel azelőtt komponált Bartók-opera, *A kékszakállú herceg vára* születéséről és bemutatójáról.

A köröndi Kodály-lakásnak – a mai emlékmúzeumnak – négy szobája volt. Kodály vagy dolgozószobájában fogadta látogatóját – ez az L alakú lakás Andrássy úti rövidebb szárnyában volt –, vagy a zongorás sarokszobában, olykor a terre néző ebédlőben. Ez utóbbinak viaszos vászonnal letakart asztala – ha éppen nem étkeztek – mindig tele volt papírlapokkal. A dolgozószoba két falát mennyezetig érő könyvespolc foglalta el, az asztal, a faragott íróasztal, a székek mind telis-tele irományokkal, könyvekkel, válaszra váró levelekkel. Az egyik fali polcon, réges rég használaton kívül, ott állt a népdalgyűjtő és -lejegyző fontos segítőeszköze, a fonográf. A szekrény tetején pedig ott árválkodott, hátán egy háborús repeszdarab ejtette sebbel, a zeneszerző csellója. Megesett, hogy az ebédlő és a dolgozószoba közötti szalonban ültünk le. Ennek XIX. századi, Munkácsy ecsetjére kívánczó képét csak a csillárról lelógó aratási koszorú közelítette a falusi élethez.

Kodályt, előzetes telefonhívás után is, valamilyen konkrét munkaprogrammal lehetett csak felkeresni. Életét a munka töltötte be; idejéből „csevegésre” nemigen futotta. Ha aztán őt érdekelte valami a látogató által előadottakból, azt megkérdezte, s arra részletes beszámolót várt. Első bayreuthi utam részletei nagyon is érdekelték. Akkor tudtam meg, hogy fiatalkorában maga is járt a Wagner-zene fellegvárában. Azt viszont első tanítványai egyikétől, Molnár Antaltól tudom, hogy Kodály – bár nem volt pianista – remekül zongorázta a Trisztán és Izolda zenekari részleteit, természetesen kívülről. Később módom volt meggyőződni róla, hogy a teljes zeneirodalom a fejében van.

Egy ízben felvettem, hogy 1948-ban bemutatott, és Balázs Béla librettója miatt megbukott daljátékát, a *Cinka Pannát*, új és jó szövegkönyvvel fel kellene támasztani. Kodályt foglalkoztatta a gondolat. Egyetértett javaslatommal, hogy Illyés Gyulától kérjünk új szöveget hozzá. Illyés vállalta a számára szokatlan feladatot, két felvonást meg is írt. Tovább, őszinte sajnálatomra, nem jutott (ez a fragmentum 2015-ben jelent meg a *Hitel* folyóirat hasábjain).

Kodály állandó és fölöttébb kritikus rádióhallgató volt; nem takarékoskodott a zenei műsorszerkesztés ügyetlenségeit bíráló, csípős megjegyzésekkel. Egyszer megkért: vigyem el neki egy, a *Galántai táncokról* szóló, nem kifejezetten remekművű rádió-előadás kéziratát. Legközelebb, nem minden provokatív szándék nélkül, megkérdeztem: tetszett-e? Tömör válasza így hangzott: „kapitális marhaság”. Egy másik szerző arra vállalkozott, hogy Kodály minden művében kimutatja a népzenei eredetet. Ezt a Mester így kommentálta: „A múltkor is bebizonyította X elvtárs a rádióban, hogy a Te Deumot népdalokból tákoltam össze”. Humorérzéke nagyon ritkán hagyta cserben.

Az állam, 1950 táján, villával akarta megajándékozni Kodályt – persze úgy, hogy előbb elvette azt eredeti tulajdonosától. Természetesen nem fogadta el. Azt kérte helyette, hogy bocsássonak rendelkezésére két szobát a galyatetői Nagyszállóban. Ez meg is történt; életének utolsó másfél évtizedében ott töltötte azokat a napokat, amelyek nem kötötték a fővároshoz vagy valamelyik külföldi városhoz. Igazi élet-eleme a természet volt: mindennap sétált, úszott, telente – amíg orvosai engedték – síelt is. Néhányszor meglátogathattam ott is. Jól emlékszem: egy fonott kosár állt íróasztalánál, amelyben a hozzá írott, válaszra váró leveleket tartotta. Mellette kitöltetlen postautalvány-űrlapok sorakoztak. Rengeteg rászorulónak segített, Galyatetőről is.

1967. február végén beutalót kaptam feleségemmel a galyai SZOT-üdülőbe, az egykori Nagyszállóba. A Köröndön búcsúztam tőle. „Irigylem magukat” – mondta. „Tanár úr nem készül a Galyára?” – kérdeztem. „Ha csak lehet, felmegyek” – válaszolta. Ekkor láttam utoljára. A Galyára már csak halálhíre jutott el március 6-án.